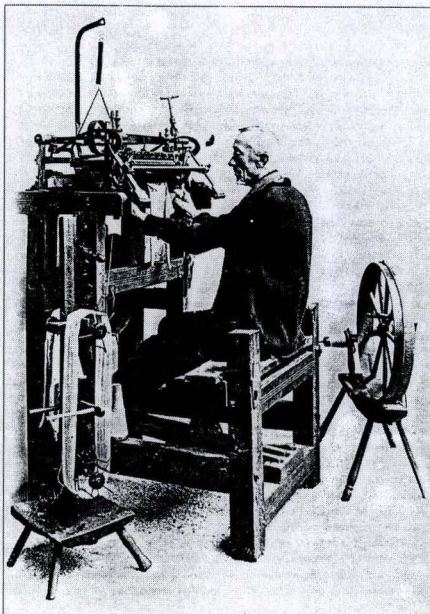


”Koneet tuhoavat meidät”

Koneensärkijät tulkintojen ristitulessa

Timo Myllyntaus

Kimmo Antila käsitteli luddiitteja ja luddismia ohimennen Tekniikan Waiheiden 2/02 pääkirjoituksessa *Valot ja varjot*. Asia kaipaa hieman tarkennusta. Koneensärkijä-aatteen isänä pidetään 1700-luvun loppupuolella Leicester-shiressä elänyttä työmiestä Ned Luddia, jonka kerrotaan vihanvimmoissaan rikkoneen kaksi sukankutomakonetta noin vuonna 1779. Hänen tempauksestaan tuli paikallinen legenda ja hänen mu-



kaansa nimettiin Napoleonin sotien aikainen koneensärkijöiden kapinaliike luddismiksi. Uusin tutkimus ei kuitenkaan näe luddiitteja yksioikoisesti silmittöminä koneiden murskaajina, sabotööreinä ja kehityksen jarruttajina. Luddiittien katsotaan vastustaneen epäoikeudenmukaisina ja riistävinä pitämiään mestareita ja rikkoneen valikoidusti vain näiden ”vastenmieliset koneet.” Koneiden rikkominen oli siten heille vain väline protestissa parempien palkkojen puolesta ja työttömyyttä vastaan.

Historiantutkimuksen piirissä kiista kuitenkin jatkuu. Oliko luddismi takaperoinen teknologiapoliittinen aate vai epätoivoinen taisteluinstrumentti ”työmarkkinaneuvotteluissa”?

Britanniaa, ’maailman konepajaa’, pidetään myös koneiden murskaamisen kehtona. Väkivaltainen kapina alkoi varsinaisesti yömyöhään 11. päivänä maaliskuuta vuonna 1811 Nottinghamin kreivikunnassa. Aiemmin päivällä kaupungissa oli puhjennut mellakoita. Joukkokokouksissa oli vaadittu kosta niille tehtailijoille ja käsityöläismestareille, jotka olivat laskeneet tuntuvasi palkkoja.¹ Sotilaiden otettua kaupungin valvontaansa rahvas tuhosi yön pimeydessä läheisessä Arnoldin kylässä 63 leveää sukankutomakonetta.² Levottomudet ja iskut tekstiilitehtaisiin levisivät Keski-Englannissa viiteen kreivikuntaan kolmionmuotoiselle alueelle (Manchester–York–Leicester) ja jatkuivat aaltomaisesti viiden vuoden ajan.³ 1800-luvun alun koneiden särkemistä on tulkittu monin tavoin. Koulukirjoista tuttu tulkinta on, että työttömäksi joutuneet ja nälkiintyneet käsityöläiset ryhtyivät murskaamaan tehtaiden uu-

simpia koneita, koska he vastustivat teknistä edistystä, taloudellista kehitystä ja yhteiskunnallista muutosta. Heidän päätavoitteenaan katsotaan olleen perinteisen elämänmenon puolustus laittomin ja väkivaltaisoin keinoin. Harva nykytutkija kuitenkaan katsoo luddiiteilla olleen poliittista toimintaohjelmaa tai teknologiapoliittista aatetta.

Toinen tulkinta on, että kyseessä oli työväestön kapina kurjistumista vastaan ja tässä organisoidussa liikehdinnässä koneita käytettiin syntipukkeina, vihan kohteina ja koston välineinä samalla, kun elintason yleinen lasku ja massaköyhyys olivat tyytymättömyyden pääasiallisimmat lähteet. 1800-luvun alussa Britannia oli sodassa Ranskaa vastaan ja maan talous kouristeli syvässä kriisissä. Napoleonin Milanossa julkistama Britannian kauppasaarto kiihdytti elintarpeiden hintojen nousua entisestään, koska se vaikeutti viljan tuontia. Lisäksi vuosien 1809–1812 huonot sadot antoivat viljelijöille mahdollisuuksia spekulointiin. Seurauksena oli, että vehnän ja leivän hinnat nousivat ennätyslukemiin.⁴ Samaan aikaan teollisuustuotteiden vienti ulkomaille, erityisesti Yhdysvaltoihin, väheni. Tämän vuoksi tehtaat irtisanoivat työvoimaansa. Työväen taloudellisten vaikeuksien arvioidaan olleen pahimpia Nottinghamissa, missä yli 15 000 ihmistä, eli puolet kaupunkilaisista sai köyhäinapua. Muualla tilanne ei ollut paljoakaan parempi. Parlamentaarisen selonteon mukaan neljännes teollisuusseutujen työväestöstä oli alipalkattuja.⁵

Luddiitit tuhosivat vuosina 1811–1816 satoja koneita aiheuttaen arvioilta 100 000 silloisen punnan tuhot. Tehtailijoiden murhissa, teollisuusmurroissa ja

luddiittien teloituksissa menetettiin useita ihmishenkiä. Käsitys luddismista koneiden köyhdyttämien käsityöläisten silmittömänä protestiliikkeenä asetettiin jo 1800-luvulla kyseenalaiseksi. Ensimmäkin valtaosa tuhotuista koneista ei edustanut aikansa huipputekniikkaa, vaan ne olivat käsikäyttöisiä sukankutoma- ja pitsinnypläyskoneita. Sukankutomakone oli vanhaa tekniikkaa. Nottinghamin liepeillä toiminut pappi William Lee oli keksinyt sen jo vuonna 1589 ja nämä koneet levisivät Midlandsin alueelle 1600-luvulla. Aivan 1800-luvun alussa Englannissa oli toiminnassa 30 000 sukankutomakonetta ja niistä peräti 25 000 sijaitsi kolmessa Midlandsin kreivikunnassa, Leicestershiressä, Derbyshiressä ja Nottinghamshiressä. Näiden alueella noin 75 000 ihmistä sai toimeentulonsa sukankutonnasta. Leicesterissä peräti puolet kaupunkilaisista toimi alalla tavalla tai toisella. Neulesukkaa ja karkeaa peruspitsiä ei tuolloin enää kudottu käsin puikoilla tai koukuilla, vaan nämä alat olivat jo pitkään olleet koneistettuja. Utta oli vain se, että 1700- ja 1800-luvun vaihteessa aiempaa leveämmät rautarakenteiset 'kangaspuut' tulivat käyttöön tuhansissa, melko pienissäkin käsityöläispajoissa. Erityisesti luddismin syntysijoilla Nottinghamshiressä ja Leicestershiressä luddiitit iskivät useimmiten yksinkertaisiin sukankutomoverstaisiin, joiden työläiset olivat surkeimmin palkattuja, kun taas pohjoisempana Yorkshiressä sabotaasien kohteina olivat villatehtaat, joista osa kävi konevoimalla vesirattain tai höyrykonein. Toiseksi luddiittien joukot muodostuivat suurelta osin miehistä, jotka eivät olleet kärsineet koneiden

käyttöönotoista. Useilla oli kyllä työkokemusta erilaisilta käsityöläisaloilta ja valtaosa heistä oli 20–30-vuotiaita. Erittäin ruokamellakoiden katsotaan kiihdyttäneen luddiitit suoraan toimintaan. Nykytutkimuksessa tämä tulkinta luddiittien toiminnan taloudellisista motiiveista on saanut kasvavaa kannatusta.⁶

Lehtimies ja aiempi tekstiilitehtailija Frank Peel oikoi suorasukaisia yksinkertaistuksia luddiiteista jo 1870-luvulla ilmestyneessä artikkelisarjassaan, joka perustui osin vanhojen luddiittien haastatteluihin. Hänen mukaansa luddiitit eivät vastustaneet koneita sinänsä, vaan niiden nopeaa käyttöönottoa ja epäoikeudenmukaista hyödyntämistapaa. ”On mieleöntä väittää, että koneet olisivat pahoja sinänsä. Asianmukaisissa olosuhteissa koneet voisivat olla työläisille siunauksellisia, mutta valitettavasti olot eivät ole suotuisia,” Peel kertoo luddiittijohtajan George Mellorin todenneen. Mellorin mielestä koneet tuhoavat työläiset, jos nämä jäävät toimettomina katselemaan sivusta. ”Liity meihin, kaveri, liity meihin, olet puhunut tarpeeksi; nyt on toiminnan aika,” viestitti agitaattori.⁷

Kolmas tulkinta korostaa sitä, että 1800-luvun alussa ei ollut varsinaista ammattiyhdistysliikettä eikä siten yleisiä palkkaehtoja. Koneiden murskaaminen tulkitaan siitä syystä toimenpiteeksi, jolla tähdättiin eräänlaiseen kollektiiviseen työehtosopimukseen. Luddiittien iskujen väitetään suuntautuneen valikoidusti vastenmielisinä pidettyjä ja palkkoja alentaneita työnantajia vastaan. Iskuilla haluttiin varoittaa työnantajia laskemasta palkkoja, irtisanomasta aikuisia ammattityöläisiä sekä

siirtymistä halvan ja alaikäisen työvoiman käyttöön koneistamalla tuotantoa. Koneiden murskaaminen oli ikäänkuin vaihtoehto lakolle. Etuna oli, että iskut tehtiin usein naamioituneena ja mahdollisimman salaa, joten tavoitteena oli välttää ikävät seuraukset. Luddiiteilla olikin työväestön vankka tuki puolelleen. Toinen syy, miksi viranomaisten oli vaikea löytää syyllisiä ja rankaista luddiitteja oli se, että näiden toiminta oli hyvin organisoitua ja keskinäiset vaitiolovalat estivät tietovuotoja ulkopuolisille. ”Mellakoimalla käytyjen kollektiivisten palkkaneuvottelujen” väitettään johtaneen eräin osin toivottuihin tuloksiin, eli parempiin palkkoihin, mikä osin johti luddismin katoamiseen.⁸ Toiminnan hiipumiseen ehkä vaikuttivat myös sankat santarmijoukot tehdaspaikkakunnilla ja uusi laki, joka salli kuolemantuomion langettamisen koneensärkijöille. Brian Bailey ei kuitenkaan usko santarmeilla ja kovenetuilla tuomioilla olleen suurempaa merkitystä. Hänen mukaansa luddismi päättyi, kun taloudelliset olosuhteet kohentuivat 1810-luvun lopulla.⁹

Sekä tekstiilitehtailijoille että konepajan omistajille lähetetyt uhkauskirjeet kuuluivat myös luddiittien toimintatapoihin. Näiden allekirjoittajiksi merkittiin usein ”kenraali Ludd” tai ”kuninkas Ludd”. Tiedot liikkeen esikuvaksi nostetusta Ned Luddista ovat hataria. Jotkut lähteet mainitsevat hänen oikeaksi nimekseen Ludlam. Erään tarinan mukaan heikkolahjainen ja levoton nuori mies Ned Ludd rikkoi suutuspäissään pari sukankutomakonetta vuoden 1779 tienoilla, jolloin Nottinghamin sukankutojat laajemminkin mellakoivat ja rikkoivat kangaspuita.¹⁰ Vuonna 1811

Ludd nostettiin historiasta kapinoitsijoiden esikuvaksi ja johtajaksi, ja häneltä liike sai nimensä. Luddiittien salaliittoa luonnetta kuvaa se, että jäsenet eivät kutsuneet toisiaan oikeilla nimillä vaan koodinimillä, kuten numeroilla.¹¹

Britanniasta koneiden särkeminen levisi muualle Eurooppaan, mm. Ranskaan. Jiří Kořalka on koonnut tietoja koneensärkijöistä Tšekissä, jossa tapahtui neljä merkittävää välikohtausta tekstiiliteollisuudessa vuosina 1819–1844 ja yksi lasiteollisuudessa vuonna 1890. Kaikissa näissä tapauksissa särkijöiden päämotiiveina oli pelko työttömyydestä ja ansionmenetyksistä. Iskujen organisoijat olivat kyseisen alan työntekijöitä, jotka eivät kuitenkaan olleet köyhiä ja syrjäytyneitä, vaan suhteellisen hyvin toimeentulevia. Useimmissa tapauksissa väkivaltaisuuksia oli edeltänyt rauhanomainen agitaatio koneita vastaan sekä erilaiset vetoamukset tehtaiden omistajille. Iskuihin osallistui suuria ihmisjoukkoja, jopa 500 henkeä ja kohteet olivat tarkkaan valittuja alan uusimpia ja teknisesti kehittyneimpiä koneita.¹²

Suomessa ei tietääkseni ole käytetty joukkovoimaa teollisuuden koneiden särkemiseen ja uuden teknologian käyttöönotto ei ole kohdannut suurempaa vastarintaa. Eräs välikohtaus sattui Kemin Karihaaran sahalla, jossa vuonna 1911 rakennettiin koneelliset tukinkuljettimet lämminvesialtaasta sahaan. Kun tämän seurauksena yhtiö päätti myydä 15 vetohevosta tarpeettomana, sahan työväki ryhtyi avoimesti vastustamaan tehtyä ratkaisua. Vastarinta kuitenkin kilpistyi sahayhtiön päättäväsyyteen.¹³

Maamme varhainen työmarkkina-historia ei ole kovin tutkittu aihe. Vähälle huomiolle on niin ikään jäänyt työväestön suhtautuminen uuteen tekniikkaan ja koneistumiseen. Mikäli nykykäsitys suomalaisista teknologiaan aina myönteisesti suhtautuvana kansana pitää paikkansa, miten tällainen, eurooppalaisesti poikkeava käyttäytymisen on selitettävissä? Siinä olisi mielenkiintoinen tutkimusaihe vaikkapa oppinnäytteenä.

¹ Frank Peel, *The Rising of the Luddites, Chartists and Plug-drawers*, 4th edition, London: Frank Cass, 1968), s. 28; Malcolm I. Thomis, *The Luddites, Machine-breaking in Regency England*, (Devon: David & Charles, 1970), s. 177.

² Brian Bailey, *The Luddite Rebellion*, (Stroud: Sutton Publishing, 1998), s. 16.

³ Kirkpatrick Sale, *Rebels against the Future. The Luddites and their War on the Industrial Revolution. Lessons for the Computer Age*, (London: Quartet Books, 1996), ss. 1-24.

⁴ Bailey, s. xvi.

⁵ Peel, s. 27.

⁶ Bailey, s. 1-15.

⁷ Peel, s. 16-17.

⁸ E. P. Thompson, *The Making of the English Working Class*, (London: Penguin Books, 1980), s. 608; John Stevenson, "Social Aspects of the Industrial Revolution," *The Industrial Revolution and British Society*, Ed. Patrick O'Brien and Roland Quinault, (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), s. 244.

⁹ Bailey, s. 144.

¹⁰ Koneiden rikkominen ei suinkaan ollut Ned Luddin tai 1800-luvun luddiittien keksintöä. Lontoossa kutojat mellakoivat kutomakoneita vastaan neljä päivää ja vuonna 1675, koska yksi kone saattoi tehdä 20 miehen työn. Työläiset hyökkäsivät vuonna 1753 myös John Kayn kotiin tämän tehtyä uhkaavan keksintönsä, 'lentävän sukkulan.' Midlandsin luddismin erityispiirre aiempiin spontaaneihin 'kone-mellakoihin' verrattuna oli salaliittomaisesti organisoitu ja pitkään jatkunut teollisuuden sabotaasikampanja. Bailey, s. 11.

¹¹ Thomis, ss. 11-23; Bailey, ss. ix-xi, 140-142.

¹² Jiří Kořalka, "Protestation against Technological Innovation: Machine-breaking in the Bohemian and Moravian Textile and Glass Industries in the XIXth Century," *Innovation, technologique et civilisation (XIXe-XXe siècles)*, Paris: Éditions du centre national de la recherche scientifique, 1989), ss. 229-243.

¹³ Nils Meinander, *Virkeshushällning och sägverksrörelse i Torne, Kemi och Simo älvdalar intill första världskriget, Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk*, H. 94 no 2, (Helsingfors: Finska vetenskaps-societeten, 1950), ss. 187-188.